

לעצמי האמיתי, על פי גלדמן, יש בשדה האמנות לפחות שתי משמעויות - האחת מתייחסת לתוכן הפעולה, לחירות היצירה והביטוי, והאחרת מתייחסת לעולמות התוכן ולאופני הביטוי אשר נובעים מטבעו הנפשי של האדם. האמנים הכשירו את שפת האמנות לבטא צדדים לא מודעים, שנגלים לרוב בחלום: צורות חשיבה ילדותיות וטרנס-מילוליות, קרעי-עצמי שהתפצלו, תחושות גופניות גולמניות, יצרים שהאזרח המתורבת מעדיף לשכוח.

מה הן צורות החשיבה הנגלות ברומן סוליפ סוסי פרא? האם יש דרך לאלף סוסים אלה, לצוד אותם, או שבדומה לפו ולחזרזיר, גם עלינו נגזר לנהל איתם מרדף מעגלי ולצאת מובסים כפי שסוליפ עצמו חש פעמים רבות. או שקיימת עבורנו אפשרות אחרת, המוותרת מראש על אפשרות הלכידה, ומתענגת על עצם המשחק?

ברומן על העיוור, לסרמאגו, מביט האיש שזה עתה התעורר בבואתו המשתקפת במראה. הוא אינו יכול לראות את בבואתו, ורק חושב כי בבואתו רואה אותו. זוהי דיאלקטיקה של זרות וקרבה, של השתקפות וניכור.

בבואתו של העיוור מאשרת את קיומו של הנראה ואינו רואה, היא בעלת קיום עצמאי משלה, שאינו נלכד במבטו, אותה חירות שיצורי הנפש של סוליפ מבקשים לתבוע לעצמם, שיכולה להתממש במרחביה של הספרות היפה. ♦

רוית ראופמן

עקבות אלו, ההולכים במעגל, מותירים בקרקע את חותמם של יציריהם, שאינם מזהים אותם כשלהם. הם כמו קמו על בוראיהם וקנו לעצמם נוכחות אוטונומית, שיש בה כדי להעיד על יצורים אחרים, מסתוריים, חיות אויבות כלשונו של פו, אשר המסתוריות שלהן והסכנה שבהן נגזרות מעצם העובדה שהן אינן קיימות. או ליתר דיוק: אינן נראות לעין בשלמותן, שכן יש להן קיימות ברורה בעולמם של פו וחזרזיר. האם לא כך מתנהגות לעתים יצירות ספרות?

קו תפר זה, בין האני ושאינו אני, בין הפנטזיה והמציאות, זכה בפסיכואנליזה לכמה המשגות, אשר מהבולטות בהן מתבקש לציין את מושג אובייקט המעבר של ויניקוט, או מכלול התופעות המעבריות ומרחבי הביניים, ביניהן התרבות עצמה. אלא שבשונה מהמשגות אלו, הספרות היפה מציעה לנו לא את המושג, אלא את החוויה עצמה.

עקבותיהם של פו וחזרזיר משרטטים בצורה מוחשית את המעגל שבו מהלכות אותן חיות קדמוניות, יצורי הפרא הדומים במהותם לסוסי הפרא של סוליפ. העקבות המתרכבים ככל שממשיכים פו וחזרזיר את טיולם רב ההרהורים, מקבילים ליחסים המעגליים שבין אדם ויצירי דמיונו, ההולכים ממנו והלאה ובחזרה אליו, בתנועה אינוספית בין פנים וחוץ.

יצורי פרא דומים מופיעים בספרו של מוריס סנרק ארץ יצורי הפרא, הנפתח כך: "בלילה בו לבש מקס את חליפת הזאב שלו והשתולל ועשה צרות ממין אחד וממין אחר - קראה לו אמא שלו 'יצור-פרא!' ומקס אמר: 'אני'אכל אותך!' ואז היא שלחה אותו לישון בלי שום ארוחת-ערב. בלילה ההוא התחיל פתאום יער לצמוח בחדר של מקס והוא גדל וגדל עד שהתקרה נעלמה מאחורי שיחים מטפסים וכל הקירות מסביב היו לעולם הגדול שבחוץ". מקס פוגש ביער יצורי פרא משונים ומפחידים, הוא ממליך עצמו למלך עליהם ומצליח להכניעם בתכסיס קסמיים.

פרשנויות רבות הוענקו ליצירה זו, אולם נראה כי היצירה היא הדוברת הטובה ביותר של עצמה, על ההתענגות האסתטית שהיא מציעה, על המרחב האמנותי שבה, שהוא חלק מהגורמים המכוננים את התהוותו של העצמי, כמושג וכחוויה.

ובחזרה אל סוליפ סוסי פרא, ואל עצם התשוקה שבכתיבת הרומן: מרדכי גלדמן מציע - כי העצמי איננו פעולת הכתיבה או תוכנו של הספר, אלא התנאים הנפשיים המאפשרים את הכתיבה: הערכה עצמית, החופש להבעה עצמית מקורית ותחושת הזכות הבסיסית להתאים את העולם לצרכיו. תנאי הפעולה הללו הם שקובעים את הבנתנו את העולם, את התהליכים של יצירת המשמעות ואת אופיה של נקודת הראות שהיא אנחנו - את צביונה של הפעולה המארגנת את עצמיותנו.

כיצד לצוד תועל או לאלף סוס פרא

סם רקובר: סוליפ סוסי הפרא, הוצאת כרמל 2015, 349 עמ'

הרומן סוליפ סוסי פרא מזמן שאלות בנוגע למושג הסוליפסיזם וליחסינו אל חלקי העצמי, כחלק מבחינת האופן שבו מספקות שתי הדיסציפלינות, הספרות והפסיכואנליזה, אשנב הצצה ליחסים בין אדם לחלקיו, בין סוסי פרא לרוכביהם.

נזכור, כי העניין שגילה פרויד בספרות היפה אינו ענף שולי בפסיכואנליזה. פרויד טען שבעוד שהוא עצמו ניסח תיאורטית את מושג הלא מודע, המשוררים גילו זאת מזמן והם בני בריתנו בהבנת הלא מודע.

עמנואל ברמן מציע כי בכל הנוגע לפסיכואנליזה, אין מדובר במדע מסוג מדעי הטבע הבנוי על תהליכים של השערת השערות, בדיקתן האמפירית ובנייתה של יכולת ניבוי, ומזכיר כי מחברים רבים הגיעו למחשבה שאופיה של הפסיכואנליזה משייך אותה לתחום המדעים הפרשניים ההרמנויטיים.

אחרים התייחסו להרחבת ההבחנות הפסיכו-אנליטיות דרך הספרות, במקום לצמצם אותן בסדר התבניות התיאורטיות. כך למשל, סקורה התייחסה להתמקדות באופן האמירה, בצורת המבע ולא רק בתכניו. בעוד שהתיאוריה מדברת על החוויה, הטקסט הספרותי מדבר את החוויה. מטרת הטקסט הספרותי אינה להגדיר ולתחום, אלא לפתוח, להרחיב, להדהד, לאפשר צורות מבע וחוויה.

בתוך זיקה זו, אתייחס לנושא מרכזי ברומן סוליפ סוסי פרא: היחסים בין אדם לחלקיו, שהם ספק בתוכו ספק מחוצה לו, תוך בחינת נושא זה ביצירות ספרותיות אחרות.

ביצירה המופתית של א.א. מילן - פו הדוב, בפרק השלישי, יוצאים פו הדוב וחזרזיר לציד וכמעט שצדים תועל. ככל שהתקדמו בחיפושיהם המעגליים אחר העקבות, כך הלכו העקבות ונתרבו, ופו וחזרזיר סבורים היו כי ממעגל אחד למשנהו הולכות ומתרבות החיות שאחריהן הם עוקבים.

האם פו וחזרזיר הולכו שולל וטעו לראות בעקבות של עצמם ישויות חיצוניות להם, או שהעקבות שהם מגלים אכן הופכים לישויות בפני עצמן, והסועל והתועל אמנם קיימים, ולו כגורמים בעלי משמעות בהכרתם של פו וחזרזיר - המנהלים איתם מערכות יחסים מלאות תוכן - רוויי סקרנות, חרדה, וציפייה למפגש.